

OTPOR I PREDANJE: MARULIĆEVI NAZORI O AUTORITETU I POSLUHU

Branko Jozić

UDK: 821.163.42 Marulić, M. 09
Izvorni znanstveni rad

Branko Jozić
Marulianum
S p l i t

Ne treba posebno isticati kako se svijet i svjetonazor Marulićeva vremena radikalno razlikuju od našega. Premda je tome tako i premda Marulićev opus nije građa za teološke pa ni neke druge, političke ili sociološke, rasprave, nego u prvom redu »forma vitae«, »praktična filozofija« okrenuta »poboljšanju života«,¹ zanimljivo je razmotriti kakvi su njegovi nazori o autoritetu, vlasti, slobodi, podložnosti, pa eventualno i aktualnost njegovih načela danas.

Svijet je Marulićeva vremena hijerarhijski piramidalno ustrojen i statičan; u njem svaki stalež i svaki pojedinac ima određenu poziciju /funkciju. Naš današnji, fragmentirani, svijet gotovo kao imperativ nameće »mooving« i novinu; a i kriteriji društvene promocije nekako su poljuljani pa netko sa dna ljestvice može preko noći skočiti na vrh i obratno. S obzirom na autoritet, ugled danas, u postmoderno vrijeme svjedoci smo iznimne emancipacije pojedinca: on samozadovoljno sebe postavlja kao središte i mjeru svega, pa i autoriteta.² *Pitanje ega pitanje je slobode, a de libero arbitrio »inter difficultates... vix ullus labyrinthus inexplicabilior...«*³

---

¹ »emendatio vitae« – usp. Lj. Schiffler, *Humanizam bez granica*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1992, 20.

² Moderni se čovjek, »odriješen načelno od svake obveze koju si sam nije odredio, svija pod bremenom potencijalno bezgranične odgovornosti... Naličje moje neograničene vlasti: ako sam svoj vlastiti gospodar, isto sam tako svoja vlastita prepreka, jedini odgovoran za sreće ili nesreće koje mi se događaju« – P. Bruckner, *Napast nedužnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1997, 29.

³ Erazmo Roterdamski, *De libero arbitrio διατριβή sive collatio*: Ausgewählte Schriften, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1995, Bd. 4, str. 2.

Dakako, dio vlastite autonomije /ovlasti pojedinac prenosi na određene izabranike. Za razliku od današnjeg poimanja delegirane vlasti, odozdo, tisućljetna tradicija svjedoči kako se autoritet uvijek zaogrtao plaštem svetosti (*hijerarhija*): uvijek se predstavljao kao onaj kojeg hoće i podržava božanski svijet te se time osiguravalo poštovanje i podložnost. Biblijska i kršćanska tradicija u tome nisu iznimka.⁴ Ni u ranoj se Crkvi nipošto ne upada u karizmatiku ili demokratsku anarhiju, nego se već u prvim zajednicama razabiru različite vlastite službe (pastoralne, liturgijske, karitativne, itd.).⁵ Apostolska vlast ima ulogu osigurati prenošenje nepromijenjena nauka primljena od Krista: apostoli su povlašteni svjedoci i jamci vjere. Uz autoritet apostolâ s vremenom se pojavljuje i autoritet mučenika te biskupa okupljenih na saboru. Postupno se autoritet naučavanja sve više povezuju s *potestas*; srednjovjekovni kanonisti to više ne razlikuju pa rimskom prvosvećeniku priznaju *plenitudo potestatis*.

Poznato je da je sav Marulićev opus duboko ukorijenjen upravo u Svetom pismu i tradiciji, u kojoj je općeprihvaćen stav da se svatko treba pokoravati višim vlastima, »jer nema vlasti osim od Boga. One koje postoje, od Boga su uspostavljene. Zato onaj koji se suprotstavlja vlasti protivi se odredbi Božjoj. A koji joj se protive, navući će sami na se osudu« (*Rim* 13, 1-2). Isusovo predavanje ključeva kraljevstva nebeskoga Petru (*Mt* 16, 19), tj. vlasti da vezuje i odrješuje, ali i da upravlja (*Pasi ovce moje!* *Iv* 21, 16) potkrjepljivalo je spomenuti stav podlaganja, štoviše pokornost je promicana kao vrhunjska krepost.

Opreka između oholosti, arogancije i drskosti (*tolma /hybris*), s jedne, te poniznosti (*tapeinosis*), s druge strane, kao topos se pojavljuje od najstarijih vremena; konačno i delfijski memento *gnothi s' auton*, upoznaj sama sebe, uključuje i vid vlastite malenosti. A spoznati čovjekovu prirodu, jedno od osnovnih pitanja filozofije, ... postaje na određeni način osnova cjelokupnog humanističkog programa.⁶

Međutim, kršćanska je teologija dodatno osnažila poziv na malenost i pokornost: nasuprot Adamovoj oholosti /neposluhu, od kojeg je potekao grijeh i prokletstvo /propast, veliča se Kristova poniznost /posluš sve do smrti, što je izvor spasenja, te kao ideal nudila nasljedovanje Krista i u vidu odricanja od vlastite volje. Podsjećalo se i na Isusov uvjet: Tko želi biti njegov učenik, mora se odreći svega (čak i svoga života i volje) te ga slijediti noseći vlastiti križ (usp. *Lk* 14, 26-

⁴ Biblija prikazuje pojedine vođe naroda kao one koje Bog odabire (Abraham, Mojsije, sudci – Gideon, Samson, Samuel; Kraljevi – David); Isus je Božji poslanik, a i on odabire apostole: svi oni nastupaju u Božje ime, s njegovom ovlašću.

⁵ Praktično od samog početka (2. st.) prevladao je monarhijski episkopat kao oblik upravljanja u svim kršćanskim Crkvama. Taj autoritet je božanskog podrijetla – ne dolazi od kolegija prezbitera ni od »Božjeg naroda«. Biskupima se priznaje trostruko Kristovo dostojanstvo: svećenika, proroka i kralja; vlast se biskupa proteže na sva područja crkvenog života, a račun moraju položiti samo Bogu (legislativna, disciplinska, sudbena i kaznena ovlast). Općeprihvaćeno je Ciprijanovo načelo: »Tko nije s biskupom, nije ni u Crkvi.« (*Ep* LXVI, 8, 3)

⁶ Usp. Lj. Schiffler, *nav. dj.*, str. 80.

27). Bogata monaška, a onda redovnička tradicija pruža brojne primjere ostvarivanja toga ideala. Marulić je na tragu te tradicije; i za njega je kršćanski ideal suobraziti se s Kristom – poniznim i poslušnim (*Evandelistar* 3, 24) jer, teološki gledano, Krist je svojim posluhom apsolutno »da« Bogu i Božje definitivno »da« – amen – čovječanstvu.

I sam je Marulić potrošio dosta crnila pišući upravo u prilog poniznosti i pokornosti. Toj je temi posvetio jedno poglavlje *Institucije* (IV, 3) naslovljeno *O čuvanju poslušnosti*. Za njega *posluh je kripost sama*, »kriposti sve koren« i posluh starješinama jest kao posluh Bogu.⁷ U *Instituciji* za uzor navodi primjere slijepe, čak protunaravne, nama danas teško razumljive i teško prihvatljive poslušnosti.⁸ Naime, kršćani koji svladavaju sami sebe i sobom vladaju nadmašuju i mitskog junaka Herkula koji je svladao silna čudovišta i mnogočim ovladao.

No, to je stav na idejnoj i idealnoj razini, ali daleko od toga da je Marulić bio nekritičan prema nositeljima autoriteta i zadovoljan postojećim stanjem u društvu i u Crkvi; naprotiv!

Šesnaesto je stoljeće vrijeme značajnih događaja; kriza i promjena – protestantske reforme i napuštanja koncepcije univerzalnog carstva, »mističnog tijela«, kršćanske republike karolinškog doba. To je doba kad se jusnaturalizam sve više dovodi u pitanje, kad dolazi do promjena poimanja o autoritetu /vlasti, privatnom vlasništvu i pravima; položaj ne podrazumijeva samim tim i autoritet, nego ga se mora potvrđivati. Značajan utjecaj u tim smislu izvršili su Egidije Romano, Franjo Petrić, Erazmo, Toma More, a ponajviše Niccoló Machiavelli, koji utvrđuje pravila politike što ne dolaze od morala ili religije.

Erazmo, koji je sa svim značajnijim misliocima dijelio želju za reformom Crkve i društva, u *Institutio principis Christiani* izložio je svoje poimanje o vladaru kao o skrbniku za opće dobro, a u *Pohvali ludosti*, punoj ironije i sarkazma, poljuljao usvojeni stereotip autoriteta. U invektivi protiv Julija II. (*Iulius exclusus e coelis*) dirnuo je i u najviši autoritet, papu, nazivajući ga monstrumom te P. M. interpretirajući kao *Pestis maxima*. Ukratko, on raskrinkava teologe i redovnike, koji se predaju ispraznosti i porocima; kraljeve i dvorjane, koji ne prezaju ni pred zločinom da bi se dočepali vlasti; biskupe, kardinale i pape, koji lijepo žive jer kao pastiri napasaju sami sebe, odlučno pa i okrutno se boreći za svoj mekoputni život.⁹

⁷ *Dobri nauci*, 785, u: *Pisni razlike*, Književni krug Split, 1993, str. 99. »Crkvenim pak poglavarima koji naređuju kako je pravo i u skladu s vjerom dužni smo se pokoravati jednako kao Bogu.« (*Ins* IV, 3=II, 190) Za jednaka djela ipak je nejednaka plaća redovnika i svjetovnjaka jer se redovnik »... neprestano sav predaje volji drugoga.« (*Priča* 14) U stihovima *Poštuj starišine koliko s'uzmožan, / i ostale ine, svim budi podložan...* (*Dobri nauci* 300-320) naziremo refleks Franjine *minoritas*.

⁸ Tako je Mucije poput Abrahama na opatovu zapovijed trebao žrtvovanjem vlastita sina – bacanjem u rijeku da se udavi – te time dokazati svoju strpljivost i pokornost (*Ins* IV, 3= II, 185-186).

⁹ Usp. Erazmo Roterdamski, *Pohvala ludosti*, Preveo Zvonimir Milanović, Cid, Zagreb 1999, str. 109-138; *Dialogus, Iulius exclusus e coelis. Institutio Principis Christiani*, *Ausgewählte Schriften*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1995, Bd. 5, str. 6-109; 111-357.

Pitamo se gdje je s obzirom na te promjene naš Marulić. Prema uvriježenoj periodizaciji, na prvi pogled bismo rekli da on pripada srednjovjekovnom svijetu. On prihvaća utvrđeni hijerarhijski poredak i gaji poštovanje prema predstavnicima autoriteta i, kao što vidjesmo, zagovara pokornost, a nalazimo i eksplicitnih lauda: još u mladenačkoj dobi drži zapažen govor duždu Marcellu;¹⁰ piše pohvalne stihove *O tome da se pod mletačkim duždom Andreom Grittijem može nadati svakovrsnoj sreći* jer on je *Božjom određen voljom*; posvetio mu je tri epigrama.¹¹

Međutim, to su zapravo laude prokušanim vrlinama i doprinosu općem dobru. Tako u epitafu Leonarda Loredana čitamo:

*Dužd Leonardo počiva tu, o čijoj vrlini
Svjedoči životni put, kušnjā raznolikih pun.*¹²

Vrlina i opće dobro svima su nadređeni, za njega to je vrhunac mudrosti. On je nedvojbeno usvojio onu drevnu: *amicus Plato, amicus Cicero, sed maxima amica virtus!* U tom smislu on relativizira - kritizira usvojeni hijerarhijski stereotip: na tom je tragu i ideja kako istinsko »čovjekovo plemstvo ne stoji do njegova roda ni moći, već do kreposti, a da među krepostima kršćanske vjeroispovijesti ništa nije odličnije i plodonosnije od poniznosti«. ¹³ On ne samo zapaža kako današnji uglednici »pate od pretjerana tituliranja i traže da ih se oslovljava 'prejasni', 'velecijenjeni', 'preuzvišeni' i sl. U starini su se pak zadovoljavali jednostavnim iskazom uz spominjanje samo imena oca i sina. No, ako bi tko danas oslovio crkvena ili svjetovna poglavara samo po imenu, izložio bi se opasnosti da bude optužen za uvredu veličanstva«¹⁴; uz to zamjećuje da se velikaši ne brinu za opće dobro.

Posebno je bolno doživljavao razdor među kršćanskim vladarima motiviran sebičnošću dok svima prijete »nevjernička sila«. Tim kršćanskim vladarima koji međusobno ratuju te tako »nevjernicima« /osmanlijama olakšavaju osvajački posao ne okolišajući, bez udvorništa autoritativno dovikuje: »Opametite se napokon, opametite se, bezumnici! Dokle ćete biti bez pameti? Ne borite se za sebe, ne pobjeđujete za sebe, već jedino pružate priliku da vas uskoro pobijedi onaj koji

¹⁰ *In laudem Serenissimi Principis Nicolai Marcelli oratio* (vjerojatno nadgrobní govor 1474); usp. M. Tomasović, Marko Marulić Marul, Zagreb-Split, Erasmus Naklada; Zavod za znanost o književnosti; Književni krug Split Marulianum, 1999, str. 17.

¹¹ *Glasgowski stihovi*. Preveo i priredio Darko Novaković, Matica hrvatska, Zagreb 1999, str. 35; 31; 33.

¹² *Isto*, str. 17.

¹³ *Ins I, 5=I, 111*. Misao o plemenitosti srca nalazimo i u Poggiovu djelu *De nobilitate*, a njeno se priznanje smatra trijumfom renesanse. Usp. J. Huizinga, *Jesen srednjeg vijeka*, str. 56. I u antici postoji ideja o jednakosti ljudi (Ciceron, Seneka). Crkveni je oci prihvaćaju i osnažuju biblijskom objavom kako su svi ljudi stvoreni na sliku Božju, braća.

¹⁴ *In epigrammata priscorum commentarius* 5 r i d, cit. prema B. Glavičić: »Marulićeva ironija i sarkazam«, *Colloquia Maruliana XI*, str. 366.

se sprema da sve vas poždere... Prestanite već konačno, kršćani, ratovati protiv kršćana! Prestanite između sebe bjesnjeti pokoljima!»¹⁵

Isto tako i splitske plemiće poziva:

*Skupljajte se na vijeće, o općem se brinite dobru
Štujući zakone, red, čestitost, pravdu i riječ.*¹⁶

Također piše i protiv odvjetnika koji od šticećenika zahtijeva više nego što vrijedi sama parnica te kojem je zarada važnija od pravedna suda i časti.¹⁷

I kad je riječ o posvećenim osobama, njihov se autoritet mora potvrđivati u smislu riječi *auctoritas* – tj. biti ono što potiče rast, što izgrađuje, pospješuje prosperitet. Papu vidi kao glavu svih kršćana; on sjedi na najvišem vrhu svih zemaljskih dostojanstava i časti; on, Sveti Otac, glava je svih kršćana, ali njegov autoritet obvezuje i njega sama.¹⁸ Tako dok rado ističe krepost, ne prešućuje ni mane. Za Grgura navodi kako se prvi nazvao »slugom slugu Božjih« i to djelom pokazivao, a ostali su voljeli da ih se tako naziva, ali ih je malo htjelo to i biti.¹⁹

U *De humilitate* raskrinkava hinjenu pobožnost visokih prelata koji svetim ruhom kriju svoju čud dok ne postignu željeno. Tako pripovijeda o nekom kardinalu u Rimu od kojega, kako se činilo, nije bilo čestitijeg ni svetijeg čovjeka; obilno je dijelio milostinju, često postio, priprosto se odijevao, spavao na goloj zemlji nastroj samo poderanim mrežama – tada se još cijenila, veli, čestitost poglavarā, a danas je na cijeni raskoš. Međutim, kad je taj, zahvaljujući takvu prijatvornu vladanju, postao papa, stubokom se promijenio i počeo raskošnije i raspuštenije živjeti nego itko drugi. I kad ga je netko čudeći se tolikoj promjeni prijateljski upitao gdje li su one mreže na kojima je prije spavao, odgovorio mu je: »Ulovio sam ribu koju sam želio, pa sada uživam u tom ulovu, a onu sam mrežu s prljavštinama odbacio.« Svoj ironični prikaz Marulić zaključuje kako dotični nije uhvatio ribu nego je sam uhvaćen u đavlovu zamku i poentira proročkom osudom: »Proklet bio tko lopovski obavlja djelo Gospodnje!« (*Jr* 48, 10)²⁰

Dakle, i Marulić uviđa kako su svjetovnost i hedonistički duh prodrli i u Crkvu; i on osjeća potrebu za reformom, ali svoje je napore usmjerio unutarnjoj reformi po kreposnu življenje pojedinca – u tu svrhu nudi poticajne, privlačne primjere. Naime, on kao da ponajviše piše za one koji su odabrali stazu kreposnijeg življenja,

¹⁵ *Epistola ad Adrianum VI. p. M. = Poslanica papi Hadrijanu VI. = Epistle to pope Adrian VI. 1522*, Nacionalna i sveučilišna knjižnica [et al.], Zagreb-Split, 1994, str. 78. To je motiv također u pjesničkim sastavcima: *De pace Italiae carmen heroicum* (izgubljena); *O Francuzima i Španjolcima koji međusobno ratuju; Protiv nesloge kršćanskih vladara* (u: *Glasgowski stihovi, nav.*, str., 23; 25).

¹⁶ Prev. Bratislav Lučin.

¹⁷ Usp. *Glasgowski stihovi, nav.*, str. 13; *Epigram: Dva odvitnika*, u: *Zbornik Marka Marulića 1450-1950*, JAZU, Zagreb 1950, str. 15.

¹⁸ Usp. *Poslanica papi Hadrijanu VI, nav.*, str. 73; 79.

¹⁹ Usp. *Ins* I, 5 = I, 107.

²⁰ *O poniznosti i slavi Kristovoj*, Književni krug Split, 1989, str. 283.

a svoju pouku potkrepljuje primjerima svetaca. Međutim, zna on ironijom, sarkazmom i izravnom oštrom riječju u stihu i prozi dohvatiti i crkvene velikodostojnike, koji obavljajući službu apostola ne služe njihovu gospodaru, nego trбуhu; ne uče kako će živjeti svetije, nego sjajnije i raskošnije pa ne može ne uskliknuti: *kakvih li vremena, kakvih li običaja*.²¹ Tako naizgled blaga pouka jednog patrijarha sadrži i kritiku:

*Temple ne urešiva srebro, ni zlato, ni svione svite,
čista se srca, popi, bogu posvetite.*²²

U *Instituciji* jedno je poglavlje posvetio temi *iskazivanja časti svećenicima*,²³ no nipošto ne ignorira nego posve otvoreno piše *Protiv poroka višeg svećenstva*, osobito gramzivosti. Trošenje »u nasladama ružne raspuštenosti« za Marulića nije upravljanje Crkvom, nego rastjerivanje Kristova stada.²⁴ Proročkom odvažnošću i erazmovskom oštrinom prozvat će gramzivoga splitskoga nadbiskupa Bartolomeja Averoldija

*Pogledaj kako od sveca naš je različit Bartol:
Svetac zbog Krista je drân – Krista je odrao naš!*²⁵

Ukratko, Marulić sve promatra kao dvije međusobno suprotstavljene poliedrične stvarnosti: vrlinu i porok u najraznolikijim oblicima. Neupitno je kojoj se priklanja: osobito cijeni i zagovara poniznost i posluš kao vrhunsku krepost, a s druge se strane obrušava na poroke i grijeh. On, dakle, poštuje autoritet, ali utemeljen na općim vrijednostima i potvrđen djelima. U tom su smislu emblematski njegovi izričaji: »Čujem opominjače, no ne vidim djelatnike«²⁶ i »Umrit hotih videć da, ki blago ima, / dobrotom ne sloveć, od svih čast prijima.«²⁷ Prema tome, nije nekritičan ni kad se radi o predstavnicima autoriteta: osoba na položaju dužna je doista biti *auctoritas*: vrlinom, stvarnom odličnošću biti na poboljšanje i prosperitet, dakle raditi za opće dobro jer »komu je mnogo povjereno, od njega će se više iskati.« (*Lk 12, 48*)

²¹ Usp. *O poniznosti...*, nav., str. 310.

²² *Zbornik Marka Marulića 1450-1950*, JAZU, Zagreb 1950, str. 11.

²³ *Ins III*, 5 – II, 94.

²⁴ Usp. *O poniznosti...*, nav. str. 76. Govoreći o Judinu poljupcu piše: »Takvi su i licemjeri koji kretnjama i vanjštinom nastoje dokazati da služe Bogu, a služe većma svom tijelu dok pod velom pobožna života sramotno troše skupljene milodare da se naužiju tjelesnih naslada. Javno cjeluju Krista moleći ustrajno pred očima naroda, prigibajući koljena pred slikama svetaca, sad spuštajući lice k zemlji tobože iz poniznosti, sad podižući ga put neba tobože razmišljajući o Bogu. No, kad se maknu odanle, vladaju se raskalašeno, opijaju se, plivaju u pohotama i ne skanjaju se vrijeđati Boga podajući se zloj požudi. I, budući da se nadmeću s Judom živeći drugačije nego što bi htjeli da se čini, s njime će zajedno ispaštati kazne u paklu ako se ne poprave i okrenu pokajanju.« (*O licemjernim svećenicima, O poniznosti...*, nav., str. 97-98) Usp. i *Priče* 42 i 43 u: *Latinska manja djela I*, Književni krug Split, 1992, str. 370-371.

²⁵ *Glasgowski stihovi*, str. 21.

²⁶ *Ins, Posveta*, nav., sv. I, str. 58.

²⁷ *Suprotiva slasti od blaga*, 1-2, u: *Pisni razlike*, nav., str. 120

Branko Jozić

RESISTANCE AND SURRENDER:
MARULIĆ'S VIEWS ON AUTHORITY AND OBEDIENCE

It is well known that the whole of Marulić's oeuvre is rooted in the Scriptures and in the tradition in which there is universal acceptance of the view that everyone should submit to higher authorities »Let every soul be subject unto the higher powers. For there is no power but of God: the powers that be are ordained of God.« (Rom. 13, 1) Theological thinking opposes Adam's disobedience (the consequences of which are sin and the fall, damnation and death) to Christ's submission to the will of the Father (which led to salvation and grace). Submission is promoted as a supreme virtue: the rich monastic and conventual tradition provides many examples of the realisation of this ideal. Marulić works on the lines of this tradition; for him too the Christian ideal is to form the self according to Christ, and obedience is »virtue itself«; obedience to elders is the same as obedience to God.

But this is a viewpoint that exists at the ideal and intellectual level. And he does have encomiastic passages on the bearers of authority, such as the doges and the popes, and yet, when he aggrandises some person in a position of authority, he sees in this person some value and contribution made to the common good. When this is not the case – and in his time the Renaissance spirit had taken hold of Split, and secularity had worked its way into the Church – as an enlightened Humanist he was wont, as writer of satirical epigrams (pasquils or squibs) or in prose too, to direct sharp and minatory words. Thus to the Split gentry: *Gather at the council, care for the general good / Respect the laws, order, honour, justice and your word...* and to the Christian rulers who were at war with each other: *Come to your senses at last, dolts*. It is true that he wrote exhortatively that priests should be shown the greatest honour, for they are Christ's vicars, but from them he sought that they should show themselves above others in virtues to the same extent they excelled them in respect and honour. With paternal severity he condemned and reproved religious because of the way they conducted themselves according to the usages of the world. And those who entered the clerical estate in order to appropriate the goods of the church and to live at their ease and licentiously he compared with the hypocrite Judas, and to shepherds who, taking the wool and the milk from the sheep, stole from their masters. He would also use his sarcasm against persons in high position and unmask feigned piety. Marulić most often finished his ironical accounts and lessons with a prophetic warning and condemnation, saying that both subordinates and superiors had to be at the service of universal values, and his views even today reveal their freshness and strength.